

Elementy architektoniczne

Abakus – najwyższa część głowicy kolumny w formie czworokątnej płyty.

Aedicula – edykuł – miniaturowa budowla zwieńczająca szczyt, model architektoniczny lub motyw dekoracyjny.

Akroterion – naszczytnik – dekoracyjny element wieńczący wierzchołek i boczne narożniki frontonu, w formie palmety, wolut, posągu, urny.

Alfaria – w architekturze mauretańskiej Hiszpanii drewniany, zdobiony strop.

Amorek – przedstawienie nagiego uskrzydłego chłopczyka, popularny motyw dekoracyjny, także postać aniołka w sztuce kościelnej.

Aneks – element architektoniczny uzupełniający większą całość.

Anta – Anty – zakończenie wysuniętego muru w postaci filaru, lub prostokątne, narożne kolumny tworzące frontowe zakończenie bocznych ścian starożytnych świątyń.

Aplika – architektoniczny element dekoracyjny z innego materiału niż pozostała część budowli.

Architwolta – łuk dekoracyjny, obramiający czoło arkady, portalu lub innego zamkniętego łukiem otworu i wsparty na małym gzymsie.

Architrav – epistyl – pierwszy element belkowania w kolumnach.

Arkada – element składający się z dwóch podpór (filarów, kolumn) połączonych łukiem, spiętym w środku kłuczem.

Arkatura – ornament składający się z szeregu małych arkad, umieszczany zwykle pod gzymsiem wieńczącym ścianę.

Atlant – atlas, telamon – podpora w formie posągu mężczyzny dźwigającego na ramionach element architektoniczny (belkowanie, balkon), może być zwieńczeniem portalu.

Attyka – ścianka wieńcząca budynek, zasłaniająca dach, często z dekoracją. Zabezpieczała też sąsiednie budynki w przypadku pożaru.

Baldachim – element w kształcie wieżyczki lub Aediculi nadwieszony lub wsparty (kolumny, posągi, nagrobki, stalle, konfesjonały).

Balkon – wystająca przed fasadę płyta z balustradą lub pełną obudową, często zdobiona, z drzwiami do wnętrza. Piętro widowni kina, teatru, opery, filharmonii.

Baza – podstawa kolumny, filara lub pilastra, często profilowana.

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Bifory – biforium – okna arkadowe lub przezrocze, przedzielone smukłą kolumnką.

Biust – popiersie – rzeźba lub płaskorzeźba przedstawiająca główną część postaci – głowę i część piersi.

Belkowanie – entablatura – zespół belek ułożonych w jednej płaszczyźnie.

Blanki – krenelaż – zwieńczenie murów obronnych, wież, baszt i innych budowli w kształcie szeregu sterczyn z prześwitami.

Blenda – ślepe okno lub arkada, stanowiące element dekoracyjny elewacji.

Boniowanie – rustykowanie – rodzaj dekoracji lica muru, ciosy lub płyty okładzin mają profilowane krawędzie, a ich powierzchnie mogą być płaskie lub wypukłe o różnorodnych fakturach.

Bukranion – element dekoracyjny w kształcie głowy lub czaszki byka, ozdobionej wstęgami i girlandami.

Celosia – w architekturze Hiszpanii ażurowa dekoracja wypełniająca okno.

Cokół – najniższa nadziemna część budynku lub elementów architektonicznych (np. kolumny, portalu, filaru), także rzeźby, pomnika, stanowiąca ich podstawę konstrukcyjną i optyczną.

Echinus – dolna część głowicy kolumny greckiej (doryckiej lub toskańskiej) w kształcie spłaszczonej okrągłej poduszki, łącząca trzon kolumny z abakusem.

Elewacja – lico budynku, jedna z zewnętrznych jego ścian wraz ze wszystkimi występującymi na niej elementami architektonicznymi i dekoracyjnymi – elewacja z głównym wejściem nosi nazwę fasady.

Empora – trybuna – rodzaj galerii lub trybuny wspartej na filarach lub kolumnach, głównie w kościołach.

Entasis – lekkie wybrzuszenie kolumny.

Esownica – sima, cyma – faliste zwieńczenie budynku w kształcie litery S pomiędzy sterczynami.

Fasada – główna, frontowa elewacja budynku, wyróżniająca się bogatszą kompozycją architektoniczną i dekoracyjną.

Faseta – ukośne ścięcie graniastej krawędzi naroża budowli lub wklęsły narożnik między ścianami.

Filar – pionowa podpora o przekroju wielobocznym lub okrągłym.

Flizy – płyty z kamienia, terakoty lub szkła służące do wykładania ścian i podłóg.

Fronton – przyczółek, szczyt – trójkątne zwieńczenie fasady lub ryzalitu budynku, także portalu lub okna.

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Fryz – element górnego belkowania kolumn, zazwyczaj dekorowany tryglifami, metopami.

Geison – płyta gzymsowa – gzymsu głównego.

Gipsatura – ozdoba architektoniczna z gipsu, przeważnie we wnętrzach, np. gipsatura na suficie.

Głif – płaskie, skośne ścicia ościeży okiennych i drzwiowych, wykonane w grubych murach w celu poszerzenia przejścia lub uzyskania większego dopływu światła.

Głowica – kapitel – najwyższa, wieńcząca część kolumny, filara lub pilastra.

Gont – deszczułki klinowe z drewna, służące do krycia dachów.

Gurt – płaski łuk podsklepienny z cegły lub kamienia, wzmacniający sklepienie, często ozdobny.

Gzyms – poziomy, zwykle profilowany pas wysunięty przed lico muru, głowicy. Występują gzymsy zewnętrzne, koronujące, cokółowe, międzypietrowe, naddrzwiowe, nadokiennie, obramujące i wewnętrzne – zdobiące ściany, kominki, piece, sprzęty.

Gargulec – rzygacz – ozdobne zakończenie u dołu rynny dachowej.

Herma – czworokątny słup, zwężony ku dołowi zwieńczony głową lub popiersiem.

Impost – kamienna płyta, ustawiona na filarze, jest oparciem dla sklepień, łuków lub żeber.

Kalatos – kapitel spoczywający na głowie kariatydy.

Kalenica – górna, pozioma krawędź dachu.

Kanefora – podpora architektoniczna w kształcie dziewczyny z koszem owoców lub kwiatów na głowie – odmiana kariatydy.

Kanelury – pionowe żłobki kolumn i filarów.

Kaptur – smok – ozdobna, profilowana nakrywa na wylocie komina, obracająca się z wiatrem.

Kariatyda – podpora architektoniczna w formie posagu kobiety.

Kapnik – okap – wysunięty brzeg dachu, daszek nad drzwiami, oknami.

Kapinos – łzawnik – rowek w gzymsie, zapobiega ściekaniu wody po ścianie.

Kaseton – skrzyńc – wgłębione pole wieloboczne w stropach, sklepieniach i kopułach, wykonane w drewnie, kamieniu lub stuku, rzeźbione lub malowane.

Kłucz – zwornik – najważniejszy konstrukcyjnie element arkady lub przeszły sklepiennego, łuku, gwarantujący trwałość łuku (umieszczony w połowie łuku, często rzeźbiony).

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Kokoszniak – dekoracyjny szczyt w kształcie łuku w “ośli grzbiet” lub półkolistego, często spiętrzony w kilku rzędach. Charakterystyczny w architekturze ruskiej w XVI–XVII w.

Kolumna – pionowa podpora o przekroju kołystym, składa się z głowicy, trzonu i bazy. Wykonana najczęściej z kamienia lub innych materiałów (drewno, cegła, żelazo, stal, żelbet), przeważnie jako monolit.

Koncha – półokrągłe sklepienie w kształcie przypominającym muszlę, lub ozdoba architektoniczna o tym kształcie.

Kondygnacja – część budynku zawarta między sąsiednimi stropami.

Kongelacja – ozdoba architektoniczna w kształcie sopła lodu.

Konsola – **króksztyn**, **wspornik** – element architektoniczno-rzeźbiarski podtrzymujący żebra sklepienne, gzymsy, rzeźby, zwykle bogato rzeźbione.

Kora – posąg dużych rozmiarów stanowiący podporę architektoniczną.

Krepidoma – kamienna podstawa, spełniająca w greckim budownictwie rolę fundamentów.

Kudu – typowy element zdobniczy w architekturze indyjskiej, w formie podkowiastego łuku.

Kuros – posąg stojącego nagiego młodzieńca.

Kwadruga – rzeźba czterokonnego rydwanu stosowana jako zwieńczenie pomnika lub fasady budowli.

Kwiaton – **fleuron** – element dekoracyjny (zwykle kamienny) w kształcie stylizowanych kwiatów lub liści, wieńczący szczyty, hełmy, pinakle, sterczyny i wimpergi.

Lapidarium – zbiór fragmentów zabytkowych detali architektonicznych i rzeźbiarskich.

Lizena – pionowy pas muru wystający nieznacznie z lica ściany, stosowany jako wzmocnienie ścian lub ozdoba.

Łukarna – okno z obudową występującą przed połac dachu, oświetlające poddasze.

Luneta – odcinek sklepienia, mieszczący przeważnie otwór okienny lub drzwiowy.

Łuk – forma architektoniczna wzmocniająca (kopuły, zadaszienia, ściany), tworząca dekoracyjne obramowania okien, drzwi itp.

Maswerk – rozeta o skomplikowanym rysunku, później rama do osadzania witraży, ozdabiająca okna.

Maszkaron – motyw dekoracyjny w postaci stylizowanej głowy ludzkiej (lub zwierzęcej), o zdeformowanych rysach.

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Metopa – prostokątna płyta między tryglifami, często ozdobiona płaskorzeźbą.

Moduł – w architekturze – jednostką miary odpowiadająca wielkości określonego elementu architektonicznego, która służy do określania proporcji innych członów architektonicznych. W architekturze klasycznej – promień lub średnica kolumny u jej podstawy.

Modylion – rodzaj ozdobnego wspornika w postaci leżącej woluty, bogato profilowanej (zazwyczaj jako element podtrzymujący gzyms koronujący).

Mudejar – styl w architekturze i dekoracji rozwijający się w Hiszpanii od VIII do XVI w., będący wynikiem połączenia kultury muzułmańskiej i chrześcijańskiej, a charakteryzował się niezwykle bogactwem dekoracji ornamentalnych.

Muszaraba – ozdobna kratka drewniana przesłaniająca okna i balkony (głównie w architekturze islamu).

Mutule – płyty ozdobne znajdujące się na spodniej płaszczyźnie gzymsu, umieszczane nad fryzem, charakterystyczne dla porządku doryckiego.

Narteks – kryty przedsionek przed wejściem do nawy w formie przybudówki.

Nawa – część kościoła między prezbiterium a kruchtą, przeznaczona dla wiernych.

Naczółki – zwieńczenie okien, zapobiegające zaciekaniu.

Nisza – wgłębienie, przeważnie w grubym murze.

Opaski – obramowanie okien o załamanych profilach.

Ortostaty – w architekturze Starożytnego Wschodu prostokątne płyty kamienne, zawsze pokryte reliefem, zdobiące i wzmacniające cokół budowli monumentalnych.

Ostrofuk – ozdobny łuk powstały przez przecięcie się u szczytu dwóch odcinków okręgu koła.

Parteluz – kolumnienka dzieląca otwór okienny (Hiszpania).

Paza – w ludowym drewnianym budownictwie pionowy rowek wycięty w słupie.

Pendentyw – wroźnik, **żagielek** – rodzaj małego narożnego wysklepka w kształcie trójkąta, stosowany w kopułach o kolistej budowie.

Piedestał – podstawa kolumny, składająca się z bazy, kostki i gzymsu.

Pilaster – element w formie płaskiego lub półokrągłego występu z lica ściany, również z bazy i cokółu.

Pinakiel – **fiala** – element w kształcie wysmukłej kamiennej sterczyny i kwiatonem na szczycie. Wienycki przypory, naroża, wimpergi, portale.

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Plafoniera – przysufitowa oprawa oświetleniowa.

Płinta – czworoboczna płyta, umieszczana pod bazą kolumny lub filaru.

Płycina – miejsce obramione na boazerii, ścianie, elemencie architektonicznym.

Portal – obramienie otworu drzwiowego, urozmaicone narożnymi elementami architektonicznymi i rzeźbiarskimi.

Portfenetr – okno sięgające do podłogi, czasem wychodzące na płytki balkonik (lub taras), zabezpieczone zewnętrzną balustradką.

Portyk – zewnętrzna część budowli, osłaniająca główne wejście, otwarta z jednej strony kolumnadą lub rzędem filarów na wysokość pierwszej lub drugiej kondygnacji, często zwieńczony trójkątnym frontonem, wysuniętym do przodu.

Posąg – statua – pełnoplastyczna rzeźba przedstawiająca postać ludzką.

Postument – podstawa (zwykle przenośna) w formie kolumny, graniastopuła, konsoli itp., na której ustawia się rzeźbę, wazon, zegar czy kandelabr.

Prezbiterium – część kościoła przeznaczona dla duchowieństwa, oddzielona od nawy głównej podwyższeniem, balustradą. W prezbiterium znajduje się ołtarz główny.

Profil – ozdobna listwa występująca z lica ściany.

Protoma – w architekturze Starożytnego Wschodu – wyobrażenie przedniej (lub górnej) części ciała zwierzęcego (np. byka, lwa, gryfa).

Przezrocze – nieregularny otwór w ścianie o dekoracyjnym wykroju, wypełniony ażurową dekoracją.

Przypora – pionowe wzmocnienie zewnętrzne ściany budowli w formie wysuniętej do przodu klinowatej części muru. Była typowa dla gotyku.

Putto – motyw dekoracyjny w postaci małego nagiego chłopczyka.

Pylon – w architekturze starożytnego Wschodu, głównie Egiptu – masywne budowle kamienne o kształcie trapezoidalnym, stawiane z obu stron bramy wiodącej do świątyni lub pałacu, zdobione zwykle płaskorzeźbami i napisami.

Relief – kompozycja rzeźbiarska wykonana na płycie kamiennej, drewnianej lub metalowej z pozostawieniem w niej tła.

Rostra – ozdoba architektoniczna w kształcie dzioba starożytnego okrętu.

Rotalit – rodzaj okienka w stropie lub ścianie.

Cube Art *Piękno sztukaterii*

ul. Wrocławska 152, 62-800 Kalisz

www.cubeart.com.pl mail: biuro@cubeart.com.pl fax 0627602429 kom. 0501208559

Rozeta – duży kolisty otwór okienny w szczytach lub nad portalami wypełniony dekoracją o układzie koncentrycznym lub motyw kwiatu w ornamentyce z dośrodkowym układem płatków.

Ryzalit – część budynku wysunięta ku przodowi na wysokości wszystkich kondygnacji.

Służki – pionowe, cienkie elementy o przekroju wałka lub półwałka, zespolone z wolno stojącym filarem, na który przenoszą za pośrednictwem żeber ciężar sklepienia.

Spływ – element architektoniczny lub rzeźb, wiążący łagodnie spływającą linią dwie kondygnacje różnej wysokości.

Spolia – dzieło sztuki lub element architektoniczny przeniesiony i włączony do nowej budowli.

Stalle – kamienne lub drewniane ławy przeznaczone dla duchowieństwa, ustawiane w prezbiterium.

Stela – pionowa płyta kamienna zdobiona rzeźbami.

Sterczyzna – pionowy, wieńczący element dekoracyjny (pinakiel, obelisk).

Stoa – portyk kolumnowy zamknięty ścianą tylną, czasem z pomieszczeniami w głębi.

Tęcza – otwór w tzw. tęczowej ścianie.

Tralka – balas – pionowy element balustrady.

Trompa – element narożny, sklepiony w kształcie wycinka stożka.

Tondo – relief skomponowany w kole.

Tryglif – prostokątna płyta z dwoma pionowymi żłobkami dzielącymi ją na trzy pola, występuje na przemian z metopami we fryzjach.

Tryptyk – typ ołtarza składającego się z trzech części; środkowej nieruchomej i dwóch ruchomych zamykanych skrzydeł.

Tympanon – wewnętrzne pole trójkątnego frontonu.

Wimperga – dekoracyjny szczyt gotycki w zwieńczeniu portalu lub okna.

Witraż – kompozycja figuralna lub ornamentalna, wykonana z kawałków kolorowego szkła ujętych w ołowiane ramki, stanowiąca wypełnienie otworu okiennego.

Woluta – ślimacznica – element rzeźbiarsko-architektoniczny w kształcie spirali, zwoju lub litery S.

Wykus – część budynku, wysunięta przed lico ściany na zewnątrz, na wysokości jednej lub kilku kondygnacji ponad parterem.